

23. Nasser S.H., Sources and Norms of International Law: a Study on Soft Law, *Berlin, Galda & Wilch* 2008
24. Pavel C., What Rule of Law Ideal is Fit for International Law?, *EJIL: Talk! Blog of European Journal of International Law*, 8 November 2021, accessible at <https://www.ejiltalk.org/what-rule-of-law-ideal-is-fit-for-international-law/>
25. Scicluna N., The Politics of International Law, *OUP* 2021
26. Shown, M. International public law in Britannica, accessible at <https://www.britannica.com/topic/international-law>
27. Southey S.K., Duterte, Netanyahu, and Putin: The ICC's Power Play, *Opinio Juris Commentary* of 17 April 2025, accessible at <https://opiniojuris.org/2025/04/17/duterte-netanyahu-and-putin-the-iccs-power-play/>
28. Udeariry N., To What Extent do International Organizations Possess International Legal Personality? (September 15, 2011). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2052555> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2052555>

UDC 340

Ewa Radecka
*Assistant Professor, Phd, Faculty of Law
 and Administration, Institute of Law,
 University of Silesia in Katowice*

Wojna a środowisko naturalne: studium przypadku Ukrainy – wybrane zagadnienia

W opracowaniu tym Autorka chciałaby przedstawić wybrane zagadnienia związane z ochroną środowiska naturalnego w kontekście konfliktów zbrojnych.

Wyjść należy od tego, że konflikty zbrojne nie tylko wpływają na ludność cywilną i infrastrukturę, ale również powodują szkody w ekosystemach [1]. Środowiskowe konsekwencje wojny mają przede wszystkim znaczenie długoterminowe. Przekładają się także na jakość życia ludzi na zniszczonych terenach w czasie postwojennym. Wśród głównych kategorii następstw działań wojennych na środowisko wyróżnić można na przykład:

1. zanieczyszczenie gleby (m.in. skażenie gleby toksycznymi substancjami, w tym metalami ciężkimi i ropą naftową),
2. zanieczyszczenie wód (m.in. skażenie rzek i jezior, degradacja ekosystemów wodnych, ale także zniszczenie zapór i zbiorników),
3. toksyczne emisje i zanieczyszczenie powietrza (m.in. pożary w magazynach chemicznych i innych obiektach przemysłowych emitują ogromne ilości toksycznych gazów, w tym dioksyn, związków siarki oraz metali ciężkich),
4. zniszczenie przyrody i bioróżnorodności (m. in. uszkodzenie siedlisk przyrodniczych, negatywny wpływ na dzikie zwierzęta).

W odpowiedzi na te wyzwania, prawo międzynarodowe formułuje zasady ochrony środowiska, które powinny być przestrzegane podczas działań wojennych [2]. Wśród konwencji międzynarodowych dotyczących ochrony środowiska mających zastosowanie również w czasie konfliktów zbrojnych należą np.:

A. Konwencja o różnorodności biologicznej (CBD) sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. [3];

B. Konwencja o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego (RAMSAR) [4].

Omawiając tę tematykę koniecznym jest nawiązanie do Protokołu Dodatkowego z 8 czerwca 1977 r. do konwencji genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. dotyczącego ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) [5] oraz konwencji z 18 maja 1977 r. o zakazie używania technicznych środków oddziaływania na środowisko w celach militarnych lub jakichkolwiek innych celach wrogich (Konwencja ENMOD) [6]. W obu dokumentach pojawiły się regulacje dotyczące ochrony środowiska podczas działań wojennych [7]. I tak art. 35 ust. 3 Protokołu I postanawia, że zabronione jest stosowanie metod i środków prowadzenia wojny, których celem jest wywoływanie rozległych, długotrwałych i poważnych szkód w środowisku naturalnym lub po których można oczekiwać, że takie szkody wywołają [8]. W całości ochronie środowiska jest poświęcony art. 55 Protokołu I, którego ust. 1 stanowi, że podczas działań wojennych należy troszczyć się o ochronę środowiska naturalnego przed szkodami rozległymi, długotrwałymi i poważnymi. Ochrona obejmuje zakaz stosowania środków walki, które zmierzają lub mogą zmierzać do wywołania takich szkód w środowisku naturalnym i przez to zagrozić zdrowiu lub przetrwaniu ludności. W art. 55 ust. 2 Protokołu I sformułowano zakaz ataków przeciwko środowisku naturalnemu z tytułu represalii. Niemal równolegle strony Konwencji ENMOD zobowiązały się do niewykorzystywania w celach militarnych lub jakichkolwiek innych celach wrogich technicznych środków oddziaływania na środowisko, powodujących rozległe, trwałe lub poważne następstwa jako sposobu powodowania zniszczeń, wyrządzania szkód lub strat jakimkolwiek innemu państwu będącemu stroną (art. I). Przez techniczne środki oddziaływania na środowisko art. II Konwencji nakazuje rozumieć środki mające na celu – poprzez rozmyślne kierowanie procesami naturalnymi – dokonywanie zmian w dynamice, składzie lub strukturze Ziemi, włączając w to jej biosferę, litosferę, hydrosferę i atmosferę lub przestrzeń kosmiczną. Akty te wywarły wpływ na Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie 17 lipca 1998 r., który wszedł w życie 1 lipca 2002 r. [9]. Stosownie do art. 5 jurysdykcja Międzynarodowego Trybunału Karnego jest ograniczona do najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej i obejmuje:

- 1) zbrodnię ludobójstwa,
- 2) zbrodnie przeciwko ludzkości,
- 3) zbrodnie wojenne,
- 4) zbrodnię agresji.

Problematyka środowiska znalazła wyraz tylko w określeniu zbrodni wojennych. Według art. 8 ust. 2 lit. b pkt (iv) zbrodnie wojenne oznaczają inne (tj. inne niż poważne naruszenia Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r.) poważne naruszenia praw i zwyczajów prawa międzynarodowego mających zastosowanie do konfliktów zbrojnych o międzynarodowym charakterze, mianowicie: zamierzone przeprowadzanie ataku ze świadomością, iż atak ten spowoduje przypadkową utratę życia lub zranienie osób cywilnych lub szkodę w obiektach cywilnych, lub rozległą, długotrwałą i poważną szkodę w środowisku

naturalnym, które byłyby wyraźnie nadmierne w stosunku do konkretnej, bezpośredniej i całkowitej spodziewanej korzyści wojskowej.

Skutki działań wojennych na środowisko naturalne Ukrainy są wieloaspektowe i poważne [10]. Jako tylko nieliczne przykłady działań, które doprowadziły do szkód w środowisku można wskazać:

a) zniszczenie terenów chronionych (np. 16 obszarów Ramsar o powierzchni ponad 600 tys. hektarów jest zagrożonych zniszczeniem [11]),

b) celowe skażenie wód (przykładem jest skażenie rzeki Doniec), a także niszczenie infrastruktury wodnej (np. zniszczenie zapory wodnej w Nowej Kachowce/Nova Kakhovka),

c) zniszczenia lasów (np. pożary w obwodzie donieckim oraz w rejonie Ługańska na skutek bombardowań),

d) degradacja użytków rolnych oraz zatrucie gleby metalami ciężkimi,

e) emisje (230 mln ton ekwiwalentu dwutlenku węgla tylko na skutek działań wojennych od 2022 r.) [12].

Kończąc należy odnotować również rolę społeczności, w tym międzynarodowej oraz organizacji ekologicznych w odbudowie środowiska po zakończeniu wojny. Głównymi obszarami zaangażowania winny być: rewitalizacja i ochrona bioróżnorodności, wsparcie finansowe i techniczne, edukacja i świadomość społeczna, współpraca międzysektorowa, a także uznawanie ochrony środowiska jako jeden z kluczowych elementów bezpieczeństwa oraz stabilności w regionach postkonfliktowych.

LITERATURA:

1. Zob. np. W. Ptach, A. Mitraszewska, Wpływ wojny w Zatoce Perskiej na lądowe środowisko naturalne, *Scientific Review Engineering and Environmental Sciences*, 14/2005, pp. 181-189; H. Meaza et al., Managing the environmental impacts of war: What can be learned from conflict-vulnerable communities?, *Science of The Total Environment* 2024, <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2024.171974>; M. Piechowska, Konsekwencje rosyjskiej agresji na Ukrainę dla środowiska naturalnego, *Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych* 165/2023; M. Bothe, Precaution in International Environmental Law and Precautions in the Law of Armed Conflict, *Goettingen Journal of International Law* 10/2020, pp. 267-281.
2. J. Goldblat, Legal Protection of the Environment Against the Effects of Military Activities, *Bulletin of Peace Proposals* 4/1991, pp. 399–406, <http://www.jstor.org/stable/44481592>; dostęp: 01.02.2025 r.; M. Gillett, 'Eco-Struggles: Using International Criminal Law to Protect the Environment During and After Non-International Armed Conflict', in Carsten Stahn, Jens Iverson, and Jennifer S. Easterday (eds.), *Environmental Protection and Transitions from Conflict to Peace: Clarifying Norms, Principles, and Practices*, Oxford 2017; <https://doi.org/10.1093/oso/9780198784630.003.0011>, dostęp: 01.02.2025 r.
3. Dz.U. z 2002 r. Nr 184, poz. 1532.
4. Dz.U. z 1978 r. Nr 7, poz. 24.
5. Dz.U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175.
6. Dz.U. z 1978 r. Nr 31, poz. 132.
7. W. Radecki, *Odpowiedzialność prawna w ochronie środowiska*, Warszawa 2002.

8. W. Radecki, Polskie prawo karne środowiska – próba spojrzenia syntetycznego, *Ius Novum* 1/2009, pp. 70-94.
9. Dz.U. z 2003 r., Nr 78, poz. 708.
10. I. Appiah-Otoo, X. Chen, Russian-Ukrainian war degrades the total environment, *Letters in Spatial and Resource Sciences* 16/2023, <https://doi.org/10.1007/s12076-023-00354-8>, dostęp: 01.02.2025 r.; D. Hryhorczuk, B.S. Levy, M. Prodanchuk et al., The environmental health impacts of Russia's war on Ukraine, *Journal of Occupational Medicine and Toxicology* 19/2024, <https://doi.org/10.1186/s12995-023-00398-y>, dostęp: 01.02.2025 r.; P. Gleick, V. Vyshnevskyi, S. Shevchuk, Rivers and water systems as weapons and casualties of the Russia-Ukraine war. *Earth's Future* 11/2023, <https://doi.org/10.1029/2023EF003910>, dostęp: 01.02.2025 r.
11. W.L. Filho, J.H. Eustachio, M. Fedoruk, T. Lisovska, War in Ukraine: an overview of environmental impacts and consequences for human health, *Frontiers* 2024, <https://doi.org/10.3389/fsrma.2024.1423444>, dostęp: 01.02.2025 r.
12. https://www.theguardian.com/world/2025/feb/24/forest-fires-push-up-greenhouse-gas-emissions-from-war-in-ukraine?utm_source=chatgpt.com; dostęp: 24.02.2025 r.

УДК 341.9 + 347.91/.95

Яремко О. М.
*адвокат, медіатор, к.ю.н., доцент,
доцент кафедри психології
та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний
університет*

Організаційно-правові аспекти транскордонної сімейної медіації

Широкомасштабне вторгнення російських військ в Україну зумовило мільйон громадян України залишити території власної держави в очікуванні отримати захист в інших країнах. Це зумовило зростання сімейних конфліктів з транскордонним елементом між членами родин, «розділених» війною (щодо визнання рішень українських судів у справах про розірвання шлюбу та встановлення батьківських прав; повернення дітей відповідно до Гаазької конвенції 1980 р.; визначення місця проживання дітей; режимів спілкування та опіки).

На сьогодні в Україні особливої популярності набуває транскордонна сімейна медіація як альтернативний спосіб вирішення конфліктів. Адже психоемоційні стани, у яких перебувають під впливом війни багато українських сімей, ускладнюють комунікацію між їх членами, а одна з переваг медіації – можливість допомогти налагодити діалог між ними, знизити ескалацію та примирити. Важливо, що проведення онлайн-медіації у транскордонних